

22. Закон України «Про судоустрій Української РСР» від 05.06.1981 р. // ВВР УРСР. –1981. -№ 24. –Ст.357.

23. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про судоустрій Української РСР», Кримінально-процесуального та Цивільного процесуального кодексів Української РСР» від 17.06.1992 р., № 2464-ХІІ // ВВР України. –1992. -№ 35. –Ст.508.

24. Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 12.07.2001 р., № 2670-ІІІ // ВВР України. –2001. -№ 44. –Ст.234.

25. Михеєнко М. Від суду шефенського до суду присяжних // Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні: Вибрані твори. –К.: Юрінком Інтер, 1999. –С.171-174.

26. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о судоустройстве // ВВС СССР. –1989. -№ 23. –Ст.37.

27. Русанова І. Становлення суду присяжних в Україні: деякі міркування // Право України. –1999. -№ 7. –С.71-73.

28. Безлепкин Б.Т. Уголовный процесс России: Учебник. –М.: Юристь, 2004. -730 с.

29. Закон РФ «О внесении изменений и дополнений в Закон РСФСР «О судоустройстве РСФСР», «Уголовно-процесуальный кодекс РСФСР», Уголовный кодекс РСФСР и Кодекс РСФСР об административных правонарушениях» от 16.07.1993 г. // Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации, Верховного Совета Федерации. –1993. -№ 33. –Ст.1313.

30. Конституція Російської Федерації: Прийнята всенародним голосуванням 12.12.1993 р. // Конституції нових держав Європи та Азії /Упоряд.: С. Головатий. –К.: Укр. Правнича Фундація; Право, 1996. –С.405-444.

31. Федеральный закон «О введении в действие Уголовно-процесуального кодекса Российской Федерации» от 18.12.2001 г., № 177-ФЗ (в ред. Федеральных Законов от 29.05.2002 г. № 59-ФЗ, от 27.12.2002 г. № 181-ФЗ) // Комментарий к Уголовно-процесуальному кодексу Российской Федерации /Под общ. ред. В.И. Радченко. –М.: ЗАО Юстицинформ, 2004. –С.8-13.

32. Федеральный закон «О народных заседателях федеральных судов общей юрисдикции в Российской Федерации» от 2.01.2000 г., № 37-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. –2000. -№ 2. –Ст.158.

33. Раздел XII Уголовно-процесуального кодекса Российской Федерации // Комментарий к Уголовно-процесуальному кодексу Российской Федерации /Под общ. ред. В.И. Радченко. –М.: ЗАО Юстицинформ, 2004. –С.748-803.

34. Бринцев В.Д. Судовий кодекс: нова вершина судово-правової реформи чи черговий крутий вираж без руху вперед? // Закон і бізнес. –№ 45. –6-12.11.2004.

35. Проект Кримінально-процесуального кодексу України від 02.04.2004 р., № 3456-1 (повторне друге читання).

Надійшла до редакції 22.06.2005

КУЦЫН Н.Н. СУД ПРИСЯЖНЫХ: ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ЗАКРЕПЛЕНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ВВЕДЕНИЯ В УГОЛОВНОЕ СУДОПРОИЗВОДСТВО УКРАИНЫ

Выполнен анализ целесообразности введения института суда присяжных в Украине.

***

KUTSYN N.N. THE JURY: LEGISLATIVE FASTENING AND PROBLEMS OF INTRODUCTION IN CRIMINAL LEGAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

The analysis of expediency of introduction of institute of a jury in Ukraine is executed.

Р.В. МАВЛІХАНОВА

Макіївський економіко-правовий університет

УДК 347.726

ПОНЯТТЯ ВИРОБНИЧОГО КООПЕРАТИВУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ¹

Щодо кооперативного законодавства розглянута сутність та визначення кооперативу.

Виробнича кооперація є динамічною та прогресивною організаційно-правовою формою суспільно корисної діяльності у тому числі й у сфері сільськогосподарського

виробництва. Разом із тим, тисячолітня світова історія земельних реформ, та не тільки земельних, свідчить про те, що її суть зводилась до змін у системі власності на землю [1, с.7]. Дослідженням сутності виробничих кооперативів займалися А.І. Римарук, В.І. Семчик, А.Н. Андиферов, Г.Ф. Шершеневич, О. Вінік, Д. Холіока та інші. Нови-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Кузьменко С.Г. (ДЮО).

зною статті є удосконалення поняття виробничого кооперативу як суб'єкту цивільного права.

Метою цього дослідження є розкриття особливостей виробничого кооперативу та визначення його єдиного поняття на основі аналізу наукових праць та чинного законодавства України. Новизна міститься в авторському понятті виробничого кооперативу як суб'єкту цивільного права.

З наданням виробничим кооперативам статусу підприємницьких товариств, вони, поряд с другими суб'єктами, стали ланкою, хоча й специфічною, єдиного економічного комплексу країни і рівня з іншими учасниками економічної і, зокрема, підприємницької діяльності. Виробничі кооперативи не можуть розглядатися як «промійні» чи «тимчасові», як власне це було в умовах адміністративно-командної економічної моделі кооперації. Тоді було зроблено теоретичний висновок про необхідність поступового згортання кооперативної власності, утвердження єдності у вигляді державної власності, як такої, що лише одна відповідає сутності соціалізму [2, с.6-7]. При такому підході, на практиці кооперація доволі детально і жорстко регламентувалася з цільовою орієнтацією на її викорінення взагалі.

Довгий час в кооперативному праві зарубіжних країн існували паралельно два концептуальні підходи до тлумачення природи кооперативної організації [3, с.302-303]. За першим підходом кооперативи – приватні підприємства сфери бізнесу, що здійснюють свою діяльність в ринкових умовах. Це є прагматичний підхід, який був поширений в державах з ринковою економічною системою. Другий – передбачав особливу місію кооперативів в державах, які мали централізовану врегульовану економіку, де кооперативи знаходилися під значним впливом та контролем держави і ведучих політичних сил.

Останнім часом спостерігається тенденція орієнтації кооперативного законодавства на такий концептуальний підхід, згідно з яким кооператив вважається колективним підприємством (проведено у главі 10 ГК України), що заснований на приватній власності його членів та здійснює свою діяльність в ринкових умовах без спеціальної державної підтримки і посиленого державного контролю. Його унікальність полягає в тому, що він, у принципі, орієнтований не на отримання прибутку, а на задоволення економічних потреб своїх членів. По суті всі кооперативи є високоорганізованою формою взаємодопомоги, тобто це сприяюче чи обслуговуюче спрямування на реалізацію тих економічних завдань, які ставлять перед собою члени виробничого кооперативу.

У принципі така ідентифікаційна спрямованість виробничого кооперативу зумовлює і специфіку правового регулювання його діяльності та необхідності вичленення в ньому тих особливостей, які б його відрізняли від того, в якому здійснюють свою діяльність звичайні підприємницькі структури, що зорієнтовані лише на отримання прибутку. Справа у тому, що здебільше сучасні виробничі кооперативи таку ідентифікаційну ознаку, як соціальна спрямованість діяльності, втратили, а чинне законодавство про кооперацію її не виділяє. Основне в них є отримання прибутку з наступним розподілом між членами такого кооперативу. За таких умов сучасні виробничі кооперативи мало чим відрізняються від інших суб'єктів підприємницької діяльності.

Вибір концептуального підходу до тлумачення природи кооперативних підприємств ще не дає чіткого визначення виробничого кооперативу. На наш погляд, основне завдання полягає в тому, щоб визначити таку дефініцію, за допомогою якої можна буде ідентифікувати виробничий кооператив від других організаційно-правових форм підприємництва. З одного боку, вони як економічна одиниця ідентичні іншим суб'єктам економічної діяльності, а з іншого, не обмежуються лише економічною діяльністю. За загальними правилами дефініційних категорій легальне визначення виробничого кооперативу повинне бути достатньо змістовним і одночасно лаконічним та не перевантаженим зайвими деталями, щоб виключити вторинні ознаки, які за своєю сутністю не є кооперативними. При моделюванні визначення виробничого кооперативу ми зв'язані міжнародною практикою та, зокрема, міжнародним законодавством, а тепер і концепцією адаптації законодавства країн Європейського союзу. Так, Міжнародний кооперативний альянс і Міжнародна організація праці розробили два основних поняття виробничих кооперативів. Відповідно до першого, виробничий кооператив - незалежне об'єднання осіб, які добровільно об'єдналися для задоволення своїх соціальних і економічних потреб через підприємства, які є спільною власністю та демократично контролюються. Відповідно до поняття Міжнародної організації праці, виробничий кооператив – асоціація осіб, які добровільно об'єдналися з метою задоволення спільних потреб шляхом створення демократично контролюючого підприємства та зробили рівні внески в капітал свого товариства й вирішили розділити ризик та прибуток від діяльності, в якій вони активно приймають участь [3, с.304-305]. Ці визначення виробничого кооперативу розкривають організаційну структуру такого кооперативу та механізм створення його членами єдиної та цілісної системи, яка діє за своїми правилами незалежно від вчинків та побажань окремих індивідів. Але воно не узгоджується з традиціями слов'янського розуміння дефініцій та їх розгалуженням.

Не менш цікавими є доктринальні підходи до розуміння кооперативів. Так, А.Н. Андиферов пропонував поняття кооперативного підприємства як «свободное соединение группы лиц для достижения общих им хозяйственных целей, основанное на принципах полного равенства прав участников и самоуправления, в котором каждый из членов принимает непосредственное личное участие и несет материальную ответственность, а получаемая в результате хозяйственных операций чистая прибыль не идет на вознаграждение капитала» [4, с.22-24].

Відомий діяч англійського кооперативного руху Д. Холлока визначив сутність кооперативного підприємства як: «истинной, чистой и полной кооперативной ассоциацией будет та, которая ставит капитал в положение слуги, наемного рабочего, сводит вознаграждение за пользование капиталом к договорному уровню, к фиксированному проценту и не оставляет капиталу никакого участия в прибылях, которое должны распределяться между личным составом кооперативного учреждения, работниками и клиентами пропорционально услугам каждого из них [5, с.90-91]. На наш погляд, це визначення не містить такої важливої ознаки кооперативного підприємства, як наявність суворой юридичної форми, змістом якої є (та мають життєво важливе значення) права юридичної особи та права об'єднання в кооперативні союзи. Однак, автор

неодноразово підкреслював таку необхідність. Не досить чітко вказано й членство суб'єктів кооперації як відмінної ознаки всякого кооперативного формування.

Ми маємо багато різноманітних підходів до визначення поняття кооперативу, при цьому кожен автор робить наголос на його різних ідентифікаційних ознаках як асоціації певних осіб, тобто таке соціальне утворення, яке має визначені економічні та соціальні цілі. З економічного боку виробничі кооперативи називають кооперативними підприємствами. Між тим, чинне законодавство України передбачає, що термін "підприємство" має подвійне значення:

1) цілісний майновий комплекс, що використовується для здійснення підприємницької діяльності (ч.1 ст.191 ЦК України) – цивілістичний підхід;

2) самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торгівельної, іншої господарської діяльності у встановленому чинним законодавством порядку (ч.1 ст.62 ЦК України) – господарський підхід. Отже, господарська доктрина виходить з конструкції підприємства, як не визначеної Конституцією України, колективної власності. Так, ч.1 ст.93 ГК України підприємством колективної власності визнає колективне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновника (засновників). До підприємств колективної власності й віднесено виробничі кооперативи (ч.2 ст.93 ГК України).

Характеристикою організаційної структури виробничого кооперативу є те, що його члени займають подвійне правове становище: а) як його засновники (інвестори), які періодично на підставі рішення загальних зборів поповнюють статутний капітал, визначають стратегію та цілі, приймають принципи управління рішення та є членами цього кооперативу; б) як наймані працівники.

На думку авторів підручника «Предпринимательское право Украины», кооператив є різновидом колективних підприємств, діяльність яких спрягє залученню в підприємство громадян на умовах колективного членства. При тому це членство може бути не тільки однією з форм трудової участі громадянина в діяльності такого підприємства, але й слугувати своєрідною основою для отримання навиків організації власного бізнесу [6, с.268-269].

Легальне визначення кооперативу, що містилось у Законі СРСР «Про кооперацію в СРСР», не розкривало сутності кооперативу і не дозволяло відмежувати від других організацій, бо зовсім упускалася товариська природа кооперативів. Закон України «Про кооперацію» пішов шляхом інтегрування загальних ознак кооперативів і у п.2 ст.2 дав загальне визначення кооперативу на основі найбільш сутнісних ознак: юридична особа, що утворена фізичними та юридичними особами, що об'єдналися добровільно на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування. Виробничий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою отримання прибутку. Звідси ідентифікаційні ознаки виробничого кооперативу:

а) в ньому приймають участь тільки фізичні особи і не допустимо асоційоване членство. Але оскільки практика йде іншим шляхом, то така норма повинна бути у подальшому введена в імператив. Тут, у ст. 14 Закону України «Про кооперацію» слід внести застереження: «У виробничих кооперативах асоційоване членство не допускається». Ще раз нагадуємо, що цим цілям слугує інститут інвестування;

б) мета – спільна виробнича чи інша господарська діяльність. Якщо вже прийнято ГК України, то необхідно бути послідовними у категоріальному ряду. Виробнича діяльність і є різновидом господарської. Вже краще було використати термін "підприємницька", чим підкреслити і видову спрямованість і мету діяльності таких кооперативів;

в) обов'язковість трудової участі засновників-членів кооперативу у його діяльності;

г) кооператив відноситься до товариств;

д) мета – тільки отримання прибутку. Соціальна спрямованість діяльності такого кооперативу не передбачається.

З урахуванням викладеного, пропонуємо авторське поняття виробничого кооперативу - виробничим кооперативом є засноване на добровільному членстві та обов'язковості трудової участі товариство для здійснення підприємницької діяльності. Власне у такій редакції воно могло би бути поміщеним і у ЦК України, і у ГК України, і у п.3 ст.2 Закону України «Про кооперацію».

Виробничі кооперативи характеризуються такими ознаками, як безпосередність здійснення підприємницької діяльності, наявність розділеного на долі (паїв) майна, сформованого за рахунок внесків його членів, колегіальний характер управління справами кооперативу, обов'язковий зв'язок членів кооперативу зі самим кооперативом трудовими правовідносинами, участь членів кооперативу у розподілі отриманого прибутку, обов'язкова наявність статутного та резервного фондів. На наш погляд, доцільно було би ввести таку ідентифікаційну ознаку виробничих кооперативів, як їх спрямованість не на максимальне отримання прибутку, що властиве іншим господарським товариствам, зокрема, акціонерному товариству, а для найбільш повного задоволення господарсько-побутових потреб їх членів. А.Н. Анциферов вважав, що всяка підприємницька, промислова чи торгова справа, засновується лише для того, щоб вилучити найбільший прибуток, а всяка кооперативна організація – на намагання забезпечити можливо кращі умови праці [4, с.22]. Саме цю відмінну ознаку заложив в основу сутності кооперативу М.В. Туган-Барановський. На його думку кооператив: «єсть таке хозяйственное предприятие нескольких добровольно объединившихся лиц, которое имеет своей целью не получение наибольшего барыша на затраченный капитал, но увеличение благодаря общему ведению хозяйства трудовых доходов своих членов или уменьшение расходов этих членов на их потребительские нужды» [7, с.95-96].

За своєю економічною сутністю виробничий кооператив є підприємством і об'єктом цивільного права. За спрямованістю своєї діяльності - комерсант, чи суб'єкт господарювання. За юридичною сутністю виробничий кооператив є суб'єктом цивільного права, власником майна, утвореного за рахунок паїв (в принципі складочного капіталу) та прибутків від власної діяльності, управління яким здійс-

нюється на корпоративних засадах за принципом абсолютної рівності, а поділ прибутку за трудовою участю.

На підставі наведеного можна зробити такі висновки:

1) в цивільному обороті виробничі кооперативи виступають самостійними суб'єктами цивільних правовідносин і на рівні з іншими суб'єктами;

2) виробничий кооператив є заснований на добровільному членстві та обов'язковій трудовій участі товариство для здійснення підприємницької діяльності;

3) характеристикою організаційної структури виробничого кооперативу є те, що його члени займають подвійне правове становище: як його засновники та як наймані працівники;

4) під індивідуалізацією виробничого кооперативу слід розуміти особисті ідентифікаційні ознаки, які відрізняють його від інших осіб і мають правове значення, персоналізують правовідносини або зумовлюють певні суб'єктивні права і юридичні обов'язки, підлягають охороні та захисту у встановленому законом порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдучкий П. Аграрна реформа: міфи й реальність // Урядовий кур'єр. – 12.09.2003. – № 172.
2. Рымарук А.И. Кооперативы: формы, организация работ, перспективы развития. – К.: Техника, 1998. – 152 с.
3. Кооперативне право. Підручник. / За ред. В.І. Семчика. – К.: Ін Юре, 1998. – 336 с.
4. Анцыферов А.Н. Очерки по кооперации: Лекции и статьи. 1908-1918. – Полтава, 1918.
5. Паладина М.И. Закон о сельскохозяйственной кооперации – значительное ли правовое достижение? // Государство и право. – 1996. – № 6. – С.88-100.
6. Предпринимательское право Украины: Учебник / Под ред. Р.Б. Шишки. – Х.: Эспада, 2001. – 624 с.
7. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации. – М.: Тип. Т-ва И.Н. Кушнерова и комп., 1919. – 508 с.

Надійшла до редколегії 02.06.2005

МАВЛИХАНОВА Р.В. ПОНЯТИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО КООПЕРАТИВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ

Применительно к кооперативному законодательству рассмотрена сущность и определение кооператива.

***

MAVLIHANOVA R.V. CONCEPT OF PRODUCTION CO-OPERATIVE IN CIVIL LAW

With reference to the cooperative legislation the essence and definition of cooperative society is considered.

О.С. РОЖДЕСТВЕНСКА

Національний університет внутрішніх справ

УДК 347.155:341.462.2

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖУРНАЛІСТА ЯК ОСОБЛИВОГО СУБ'ЄКТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН¹

Надане визначення інформаційної правосуб'єктності журналіста як сторони інформаційних відносин, і виділені тільки їм властиві риси і класифікаційні ознаки.

Визначення правового статусу журналіста як особливого суб'єкта інформаційних правовідносин, вимагає нормативно-правового висвітлення поняття категорії *журналіст* шляхом окреслення рис його діяльності. Журналіст, як особливий суб'єкт інформаційних правовідносин, має привілеї в здійсненні права на інформацію - це актуалізує питання інформаційної дієздатності журналіста, як спроможності суб'єкта здійснювати права і виконувати юридичні обов'язки [1, с.388].

Актуальність вивчення правового статусу особливого суб'єкта інформаційно-правових відносин обумовлена

затребуваністю в юридичній науці і юридичній практиці об'єктивності знань про стан цього статусу, перспективах його розвитку, значимості для утвердження демократії в Україні. Інтенсивний розвиток інформаційних відносин за становленням незалежності України, пов'язане зі зміною політичного курсу держави на формування демократичних засад правової державності, створило умови для розвитку інформаційного права і законодавства, а також зміцнення реальних інформаційних прав і свобод суб'єктів правовідносин.

Важливими складовими визначення особливості правосуб'єктності журналіста, як сторони у правовідносинах інформаційного характеру, є специфіка нормативно-правової охорони праці журналіста; порядок відрядження

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Письменицький А.А. (НУВС).